

خون و نفت

خاطرات یک شاهزاده ایرانی

منوچهر فرمانفرمائیان

و

رخسان فرمانفرمائیان

ترجمه مهدی حقیقت خواه

این کتاب ترجمه‌ای است از:

Blood and Oil

Memoirs of a Persian Prince

Manucher Farmanfarmaian and Roxane Farmanfarmaian

Random House

New York, 1997

فرمانفرمائیان، منوچهر، ۱۲۹۶ -

خون و نفت: خاطرات یک شاهزاده ایرانی / منوچهر فرمانفرمائیان و رخسان فرمانفرمائیان؛
ترجمه مهدی حقیقت‌خواه - تهران: ققنوس، ۱۳۷۷.

ISBN: 978-964-311-210-3

ص. ۵۷۴

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا (فهرست‌نویسی پیش از انتشار).

Blood and Oil: memoirs of a Persian Prince

عنوان اصلی:

۱. فرمانفرمائیان، منوچهر، ۱۲۹۶ - خاطرات. ۲. ایران - تاریخ - پهلوی، ۱۳۰۴ - ۱۳۵۷. ۳.
نفت - ایران - صنعت و تجارت - ملی شدن. ۴. نفت - ایران - صنعت و تجارت - جنبه‌های
سیاسی. ۵. ایران - سیاست و حکومت - ۱۳۰۴ - ۱۳۵۷. الف. فرمانفرمائیان، رخسان. ب.
حقیقت‌خواه، مهدی، ۱۳۲۶ - ، مترجم. ج. عنوان. د. عنوان: خاطرات یک شاهزاده ایرانی.

۹۵۵/۰۸۲۰۹۲

DSR ۱۴۸۶/۴۴۴۳

۱۳۷۷

م ۷۷-۱۱۲۸۶/۷۸

کتابخانه ملی ایران

انتشارات ققنوس

تهران، خیابان انقلاب، خیابان شهدای ژاندارمری

شماره ۲۱۵، تلفن ۴۰ ۸۶ ۴۰ ۶۶

* * *

منوچهر فرمانفرمائیان، رخسان فرمانفرمائیان

خون و نفت (خاطرات یک شاهزاده ایرانی)

مهدی حقیقت‌خواه

چاپ یازدهم

۱۵۰۰ نسخه

۱۳۸۸

چاپ شمشاد

حق چاپ محفوظ است

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۱۱-۲۱۰-۳

ISBN: 978-964-311-210-3

info@qoqnoos.ir

www.qoqnoos.ir

Printed in Iran

۹۵۰۰ تومان

یادداشت ناشر

در پی انتشار کتاب «خون و نفت» خوانندگان بسیاری ضمن تماس تلفنی یا به وسیله نامه امتنان خود را از گزینش این کتاب برای ترجمه، و نیز سلاست ترجمه و نحوه حروفچینی و چاپ و صحافی آن ابراز کرده‌اند. برخی خوانندگان نیز بنابه آشنایی که با موضوع‌های مطرح شده داشته‌اند، یا به سبب خویشاوندی با مؤلف، نکاتی چند را متذکر شده‌اند. برخی از این نکات به قرار زیر است:

- آقای دکتر سید محمود کاشانی (فرزند آیت‌الله سید ابوالقاسم کاشانی) در دورنگاری که ارسال کرده‌اند پس از نقل جمله‌ای از کتاب («کاشانی ادعا می‌کرد که اراده خداوند بر این قرار گرفته که ایران یک کشور بنیادگرا شود و بر اساس تعالیم مذهبی سامان یابد.» ص. ۳۳۷) چنین نوشته‌اند: «هر چند آیت‌الله کاشانی بر تعالیم مذهبی در هدایت و رهبری مبارزات و در تمامی دوران زندگی خود اصرار داشتند ولی انتقاد اصلی آیت‌الله کاشانی نسبت به سیاست‌های داخلی دکتر مصدق مربوط به گرفتن اختیارات قانونگذاری و زیر پا گذاشتن اصل تفکیک قوا از سوی مصدق و سپس اصرار وی بر منحل ساختن مجلس شورای ملی (دوره هفدهم) برخلاف قانون اساسی بود. اسناد به جای مانده از دوران نهضت ملی نشان نمی‌دهند که آیت‌الله کاشانی خواستار اجرای روش‌های بنیادگرایانه شده باشند.»

- آقای مهندس محمدرضا داهی، کارشناس امور کشاورزی و برنامه اصلاحات ارضی، متذکر شده‌اند که توضیح مؤلف در باره نحوه تعیین قیمت زمین (ص ۴۳۰) چندان دقیق نیست و شیوه اجرایی چنین بوده است: «قیمت ملک بر اساس مالیات قطعی شده تا تاریخ ۱۳۴۰/۱۰/۱۹ تعیین می‌شد. به این نحو که این مالیات را در ضریبی که بر حسب هر منطقه بین ۱۰۰ و ۱۸۰ متغیر بود، ضرب می‌کردند.»

- آقای مهندس داهی همچنین تذکر داده‌اند که اسکندر فیروز رئیس سازمان محیط زیست بوده است، نه معاون این سازمان (ص ۵۲۹).

- یکی از اقوام نویسندگان متذکر شده‌اند که در صفحات ۴۶۳ و ۵۰۹ نام غفار فرمانفرمایان به اشتباه جعفر فرمانفرمایان چاپ شده است.

در خاتمه از همه کسانی که نقطه نظرات انتقادی و یا تشویقی خود را با ما در میان گذاشته‌اند، سپاسگزاری می‌کنیم.

فهرست

۷	یادداشت مترجم.....
۹	درباره نویسندگان.....
۱۵	پیشگفتار.....
۲۵	فرار از ایران.....

ماجرای سالهای اولیه

۵۵	۱. درون دیوارهای خرم.....
۶۹	۲. خون قاجارها.....
۹۳	۳. بر امواج جنگ.....
۱۱۱	۴. بازی خطرناک نفت.....
۱۳۱	۵. زیردست رضاشاه.....
۱۵۹	۶. اشغال.....
۱۸۹	۷. خرسها و شیرها در آستان.....
۲۱۵	۸. خانه‌ای تقسیم شده.....
۲۳۵	۹. تمرین برای فروپاشی.....
۲۸۵	۱۰. ملی کردن.....
۳۱۹	۱۱. تلاش بیهوده.....

ماجرای سالهای بعدی

۳۵۵	۱۲. سرزمین شاهین.....
۳۸۵	۱۳. رؤسای جدید و شایسته.....
۴۰۷	۱۴. یک انقلاب درباری.....

۴۳۹	۱۵. شاهنشاه و رؤیای آمریکایی
۴۷۱	۱۶. در خدمت شاه
۵۰۳	۱۷. انقلاب
۵۳۵	۱۸. آخرین راه به سوی آزادی
۵۴۵	سخن آخر
۵۴۹	پیوست
۵۵۱	یادداشتها
۵۵۷	سپاسگزاری
۵۵۹	نمایه

یادداشت مترجم

این کتاب ترجمهٔ *Blood and Oil* نوشتهٔ منوچهر فرمانفرمایان است و طبعاً دیدگاههای مطرح شده در آن نمی‌تواند نظر مترجم باشد.

در یک دیدگاه کلی، تاریخ روایت سرگذشت پیشینیان برای اندیشه‌ورزی و پندآموزی کنونیان و آیندگان است. اما هر روایت تاریخی بناچار با دیدگاهها و گرایشهای سیاسی و اجتماعی راوی آن درهم می‌آمیزد و چه بسا نویسنده برای اثبات دیدگاهها و مدعاهای خود، با رویدادها و نقش آفرینان آنها برخوردی گزینشی می‌کند و تنها آنچه را که به این اثبات مدد می‌رساند، مورد توجه و پیکاوای قرار می‌دهد، آن هم از زاویه‌ای که به مقصود او کمک کند.

حال هرچه برخورد آرمان‌شناختی (ایدئولوژیک) نویسنده در پویش و پژوهش تاریخی او بیشتر دخالت کند - بویژه اگر با انگیزه‌های منفعت‌جویانهٔ سیاسی، جناحی و حزبی هم درآمیخته باشد - نتیجهٔ کار او یکجانبه‌تر و از همخوانی با واقعیت فاصله‌دارتر خواهد بود.

تلاش برای برخورد بی‌طرفانهٔ علمی و عینی با تاریخ پژوهشی و فاصله گرفتن از انگیزه‌های آرمان‌شناختی و سیاسی در تاریخ‌نگاری می‌تواند ما را به واقعیت‌های تاریخی نزدیک کند. البته این به معنای نادیده گرفتن آرمان‌شناسی نویسنده نیست؛ که به هر حال هر انسانی، از آن جا که به زندگی فردی و اجتماعی خود می‌اندیشد و هدفها و آرمانهایی را پیش روی خویش می‌نهد، دارای نظام آرمانی و ارزشی خاص خود است. اما آنچه در تاریخ‌نگاری علمی مورد چشمداشت است این است که پژوهنده و نگارندهٔ تاریخ واقعیتها را دستچین یا مخدوش نکند و امانتداری را شعار خویش سازد و به واقعیت‌های تاریخی - به‌عنوان میراث مشترک بشری - همان‌طور که بوده، احترام بگذارد و دیدگاه و تحلیل خود را نیز - که به ناگزیر مبتنی بر آرمان‌شناسی نظری، سیاسی و اجتماعی اوست - در کنار آنها ارائه کند.

خاطره‌نویسی، از آن جا که نگرش و استنادی شخصی، تجربی و شهودی به تاریخ است، در آن پژوهش علمی تاریخ کمتر راه دارد و بناچار با دیدگاهها و انگیزه‌های طبقاتی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی نویسندهٔ آن درآمیزی بیشتری دارد، به طوری که می‌توان گفت خاطره‌نویسی نوعی تاریخ‌نگاری شخصی و جانبدارانه است که بیشتر با تجربه‌های مستقیم و غیرمستقیم نویسنده سروکار دارد. اما، به هر حال، خاطره‌نویسی نکات و ظرایفی را باز می‌نماید که در تاریخ‌نگاری و

تاریخ پژوهشی دانشورانه کمتر یافت می‌شود و خود می‌تواند مایه و پایه‌ای برای تاریخ‌نگاری علمی به شمار آید.

کتاب حاضر خاطرات کسی است که از یکی از بزرگترین و پرنفوذترین خاندانهای حکومتگر ایران دوره قاجار و پهلوی برخاسته و در نتیجه خاطرات او با مهمترین حوادث این دوره تاریخی به هم آمیخته است. اهمیت این خاطرات به خاطر نگاهی است که نویسنده، با توجه به تخصص، تجربه، مقام و موقعیت اجتماعی و طبقاتی، و مسئولیتهای مهم اجرایی‌اش، بویژه در امور نفتی، از درون به نظام حاکم و روابط درونی و بیرونی آن داشته و صحنه‌ها و رخدادهایی را به تصویر کشیده که چه بسا از نگاه پژوهندگان و نگارندگان بیرونی تاریخ پنهان مانده است.

نویسنده خود اذعان دارد که کوشیده آنچه را که دیده، شنیده، یا استنباط کرده بنویسد و چون اسناد و مدارک گردآورده در دوران زندگی‌اش در ایران را از دست داده، خاطراتش را تنها به مدد حافظه‌اش به نگارش درآورده است.

البته نویسنده، که در خارج از کشور زندگی می‌کند، به برخی منابع خارجی دسترسی داشته و از آنها در نگارش خاطراتش سود جسته، اما با این حال بار اصلی کتاب بر دوش خاطرات او باقی مانده است و به همین علت، در موارد متعددی به اموری اشاره کرده که از آنها اطلاع دقیقی نداشته و لاجرم در دادن اطلاعات به خطا رفته است (که مترجم کوشیده پاره‌ای از آنها را در زیرنویس اصلاح کند). با توجه به این که نویسنده این کتاب را برای غربیان به نگارش درآورده، کوشیده است به ارائه مطالبی که می‌تواند برای آنها جذابیت بیشتری داشته باشد، پردازد.

شیوه نگارش کتاب جابه‌جا به داستان‌نویسی معاصر نزدیک می‌شود و همین به جذابیت آن برای خوانندگان عادی می‌افزاید.

نویسنده، در عین این که از پیشینه اشرافی خود دفاع می‌کند و دلبستگی خود را به آن نشان می‌دهد، سخنانش از شور و شوق میهن‌دوستی خالی نیست. همین امر، همراه با صداقتی که در تصویر رویدادها و بیان دیدگاههای خود نشان می‌دهد، خواننده را تحت تأثیر قرار می‌دهد و در سراسر کتاب با خود همراه می‌سازد، هر چند که خواننده با بسیاری از دیدگاهها و تحلیل‌های او موافق نباشد و آنها را مغایر و حتی مقابل دیدگاهها و ارزشهای خود بشناسد.

در پایان این یادداشت، ذکر چند نکته ضروری است: نگارش لاتین نامهای خاص بیگانه با شماره‌گذاری در متن، در پایین هر صفحه آمده؛ شماره‌های داخل دو هلال () در متن مربوط به یادداشتها یا ارجاعات نویسنده است که در پایان کتاب آورده شده؛ توضیحات نویسنده و مترجم در متن با علامت ستاره * مشخص شده و در پایین صفحه درج گردیده؛ و توضیحات مترجم با حرف - م. مشخص شده است.

درباره نویسدگان

شاهزاده منوچهر فرمانروایان در سال ۱۲۹۶ در تهران متولد شد. او سیزدهمین فرزند یکی از بزرگان خاندان قاجار بود. در انگلستان، در دانشگاه بیرمنگام، در رشته مهندسی نفت تحصیل کرد. پس از بازگشت به ایران، بعد از جنگ جهانی دوم، مدیر کل اداره نفت، امتیازات و معادن شد. در سال ۱۳۳۷ مدیر فروش شرکت نفت ملی ایران گردید. در ضمن، عضو هیئت مدیره کنسرسیوم بین‌المللی نفت، که انحصار صادرات نفت ایران را به عهده داشت، نیز بود. او از امضاءکنندگان اصلی موافقتنامه قاهره در سال ۱۳۳۸ بود، که به تشکیل اوپک منجر شد. او نخستین سفیرکبیر ایران در ونزوئلا بود.

منوچهر فرمانروایان به گردآوری فرش، سفالینه‌های قدیمی ایران و سفرنامه‌های ماجراجویان اروپایی در خاورمیانه، علاقه وافری داشت. او مهمان همیشگی دربار شاه و دوست خواهران و مشاوران شاه بود. او دو پسر و یک دختر دارد و در حال حاضر در کاراکاس، پایتخت ونزوئلا، زندگی می‌کند.

رخسان فرمانروایان در شهر سالت‌لیک^۱ در استان یوتا^۲ [در ایالات متحده] به دنیا آمده، در هلند بزرگ شده و از دانشگاه پرینستون در رشته مطالعات خاورمیانه فارغ‌التحصیل گردیده است. او درست در بحبوحه انقلاب [امام] خمینی به ایران بازگشت. در دوران آشفتگی اوضاع، هفته‌نامه مستقل خبری ایرانیان^۳ را راه‌اندازی کرد. بعد به مسکو رفت و در آنجا در کسوت گزارشگر و عکاس مشغول کار شد و مطالبی درباره نشانه‌های اولیه انحطاط نظام کمونیستی در تایم^۴ و کریستین ساینس مانتیور^۵ به چاپ رسانید. در سال ۱۳۶۱ به ایالات متحده بازگشت و با یک رشته مجلات، از جمله اینترویو^۶، ورکینگ وُمن^۷ و مک کالز^۸ به همکاری پرداخت. در سال ۱۳۷۱ به کاراکاس رفت تا تمام وقت خود را به کار بر روی خاطرات پدرش اختصاص دهد.

1. Salt Lake City

2. Utah

3. *The Iranian*

4. *Time*

5. *The Christian Science Monitor*

6. *Interview*

7. *Working Woman*

8. *McCall's*

رخسان فرمانفرمایان با شوهرش در سان گرونیمو ولی^۱ در مارین غربی^۲ در ایالت کالیفرنیا زندگی می‌کنند. در حال حاضر، سردبیر هفته‌نامه پابلیشرز ویکلی^۳ در وست کوست^۴ است.

1. San Geronimo Valley

2. West Marin

3. Publishers Weekly

4. West Coast